

AUTOBIOGRAFSKI ZAPISI

ŽIVOTOPIS

(Rađen po posmrtnoj maski jednog bivšeg mjesečara)

Eto, takav sam ja, nikad ništa dokraja da izvedem, nikad ništa konačnog da učinim. Nesposoban za oštroumnost, nesposoban za domišljanje. Reklo bi se, čovjek kojem nešto nedostaje. Ili se naprosto gubim. Uložim li ikakav trud, ikakav napor u jedan određeni govor, siguran sam – on će propasti. I govor propadne. Zatim mi ne preostaje ništa drugo nego da pročitam iznova isti govor. I ja ga počinjem.

Čitav moj život sastoji se od početaka. Zato ja lebdim prazan, neispunjen. No, nadam se, jednoga ću dana nešto i završiti. Naći ću kraj koji će staviti točku na sve početke i to će biti savršeni kraj, pravi pravcati konac. Moj život će onda otežati i prestati da lebdi.

Ne bih htio da budem krivo tumačen. Ja nikako ne želim pod svaku cijenu nešto dovršiti. Ne želim ni kraja ni konca. Želim samo jedno obično malo smirenje, smirenje, da kažem, svega, smirenje duše, odmor očiju. Možda se baš u toj nervoznoj želji i skriva razlog nekakva nespokojstva. Ne. Nespokojstvo. To nije prava riječ. Htio bih naći nešto drugo, sasvim svakidašnje. Ali to mi ne uspijeva. Vjerojatno zbog one širine, onog prostora koji stoji preda mnom. To je dug i nepoznat put i ja ga ne mogu sebi predočiti. Čini mi se kao vjetar koji juri ispred samoga sebe, ali se ne oglašava, kao vjetar koji juri, a ne prolazi, kao vjetar koji je nevidljiv poput vremena, ali za razliku od vremena, ipak prolazan. Znam da ću ja preći taj put, ali on stoji preda mnom. Čudno, prostor me uvijek podsjeća na vjetar. A vrijeme, na koje me opet podsjeća vjetar, ni na šta me ne podsjeća. Vrijeme niti vidim niti osjećam, ono me se ničim ne doimlje, ne čini me zasad ni sretnim ni okrutnim, i zbog toga sam vjerojatno ovakav. To jest, nešto mi nedostaje. Nisam vidio vjetra i drug

me je upozorio: nešto ti nedostaje. “Da, nešto ti nedostaje. Fali ti jedno čulo kojeg nedostatak nikad nećeš nadoknaditi.”

Išli smo nepreglednom ravnicom, nas, ne znam koliko nas je bilo, možda pedesetak, možda stotinjak, a sigurno smo bili dvojica. Ravnicom, nepreglednom i pustom, kakve ni prije ni poslije nisam vidio. A puhao je vjetar, nisi ga mogao čuti, jer na ravnici nije bilo ni pijeska, ni trave, ni drveća. Ništa nije bilo. Bila je sama ravnica.

Išli smo u malim grupama. I odjednom – približavao se vjetar. Nije bilo lako unaprijed ga prepoznati bez šume, bez vode, bez pijeska, bez ikakva bilja i drveća. Ja to uistinu nikada ne bih uspio. A vođa je viknuo: “Povežite lance. Dobro pritegnite konopce!” I povezivali smo svoje lance i pritezali konope.

Ja nisam razumio zašto to činimo, i tajom sam pogledao druga. On se svojski prihvatio vezivanja. Zubima je zagrizao kraj konopa da bi što čvršće pritegao uzao. “No?” – upitao sam ga. Ispljunuvši nešto kao grumen krvi u pljuvački, začuđeno se zagledao u me. “Vidiš li vjetar?” Nikad prije nisam ni pomislio da bi se vjetar, sam vjetar, mogao vidjeti. No ipak sam gledao ispred nas, u prazan prostor u kome ništa nisam nazirao. “Vjetar? Pa vjetar se ne može vidjeti!” I tada sam doznao da mi nešto nedostaje, nešto što nikad neću nadoknaditi, nešto radi čega sam mogao izgubiti svoje lance, i nestati s vjetrom u prostoru.

Srećom, tada o tome nisam razmišljao. Vjetar je nahrupio snagom nesputanih bjesova. Nije bilo lako s njim se suočiti i probijati se kroza nj. A mi smo se, povezani konopcem preko svojih lanaca, samo odlučnije probijali.

Svijet je tada ličio na historiju Zemlje.

Ne znam da li bi se moj životopis mogao podijeliti u etape. I bi i ne bi. Gledajući na nj iz prošlosti, bolje reći, iz njegova početka, vidjeli bismo ga kao niz točaka koji gdjekad tapkaju gdjekad krivudaju probijajući se kroz spomenuti vjetar. To međutim ne bi bio moj pravi životopis. A ako bismo ga opet gledali iz budućnosti, hoću reći, iz njegova svršetka, morali bismo posvetiti najviše pažnje posljednjoj točki, svakako naj-

značajnijoj. Ni u jednom ni u drugom slučaju ne bismo nalazili nužnim dijeliti ga u etape. Ali mi ne smijemo tražiti u njemu nikakav slijed, niti očekivati bilo kakav kontinuitet. Možda se sve što vam pričam dešavalo istodobno. Moj život nema kontinuiteta. On je nestalan i promjenljiv kao sve ono što ima pravo nazivati se životom. I nemojte tražiti u njemu logiku.

Dakle prva etapa, koja nema nikakve veze sa sljedećom, bila je svršena. Ja sam doznao da mi nešto nedostaje, nešto što nikad neću nadoknaditi, nešto radi čega sam mogao izgubiti svoje lance i nestati s vjetrom u prostoru. Ali tada o tome nisam razmišljao.

Tek druga etapa pokrenula me na razmišljanje. Možda zato jer sam se bio našao sam. Ne mogu odgonetati kako se zbilo i vjerujem da ću jednoga dana smiren to dokučiti.

Bili smo se vratili do ruba vjetra te smo zastali da odahnemo. Da olabavimo lance. Neki su počeli odvezivati konopce. Vođa je bio ispred nas i to je značilo zapovijed. Odriješili smo konopce. Po zakonima, prije nego se izvrši jedna ne bi se smjela izdavati nova zapovijed. A vođa je to učinio.

On je naprosto uzdigao prema nebu šake, što je bila najhitnija i najstroža zapovijed. Znao sam što to znači, samo nisam nalazio razloga takvoj zapovijedi.

Kasnije ću, mnogo kasnije, to sebi protumačiti.

Ljudi još nisu oslobodili svoje lance od konopa, već je trebalo graditi živu piramidu. Nastala je gužva. Počeli su se uspinjati jedan drugome na ramena, uplećati se i padati. I tada je nastupilo nešto meni neobjašnjivo. Našao sam se sâm. U tom trenutku nisam se sjećao ostalih.

Bilo mi je kao da sam sâm od pamtivijeka.

A možda jesam bio sâm od pamtivijeka. Neću to poricati. U tome času za mene ništa otprije nije postojalo. Kao da sam odjednom stvoren i bačen u prostor. Moja savjest zapamtila je samo moje postojanje. I odmah sam se našao pred opasnošću, pred neočekivanom prijetnjom, pred nerješivim problemima. Shvatio sam, u istom času kad sam doznao da postojim, moj život je ugrožen. Već i samo čovjekovo spoznanje da postoji dovodi ga u vrlo neugodno, rekli bismo, neizdržljivo stanje koje

nije kadar sam podnijeti, naročito kad je čovjek nespreman, kad spoznaja dođe neočekivano. To je prejaki udarac. Mnogo lakši nije ni udarac o životnoj opasnosti, iako je ta spoznaja uvijek praćena točkom nade. A kad se te dvije spoznaje zbiju istodobno, u istom nedjeljivom trenutku vremena, čovjek ih ne može podnijeti. Mislim da je preslab da bi ih podnio. Mislim da ih ja nisam podnio. Bio sam izbezumljen.

Našao sam se sâm u beskrajnoj pustoj ravnici.

Rkp. (Fond Josip Pupačić, Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, HAZU)

POLITIČKA AUTOBIOGRAFIJA

Onoga dana, kad je počeo rat, sve je u mom selu bilo rascvjetano. I trešnje, i višnje, i šljive. Sve bijelo! A ja sam iza ručka otišao u brdo kao smjena za čuvanje ovaca. Bilo je puno djece. Čobana. Onda je zaszvirala sirena na centrali u Kraljevcu. Zavijala je. I ja sam – plakao. Prvi put *bez razloga!* Tko bi ga znao zašto!

Od idućeg ljeta očekivao sam odlazak u gimnaziju. Sve se odjednom srušilo. Braće nije bilo kod kuće. (Pričalo se da je jedan od njih – sada pokojni – srušio talijanski avion.) Bio sam ponosan! Ali – mnogo se tada pričalo. Opasna godina nastupila je (i za mene). Poplašio sam se da se moj budući život iz mašte ne raspline. I ne samo zbog toga. Susjedi zidari pobjegli su iz Bosne, gdje su gradili neku crkvu. Kažu: kum je ubio kuma! Onda se sve zamutilo. Split je postao “Italija”, a braća se sa zakašnjenjem vraćala s “fronta”. I onda – sve ono, što znamo.

Želio sam nastaviti školovanje. Morao sam (tako sam mislio). Naše škole nije bilo. Učit ću privatno. Otac me poveo jednoga jutra u Omiš. Kad smo, onako polako, on star, a ja mal, stigli do petog kilometra, pitao sam oca hoćemo li brzo stići. Smijao se. Nismo prešli ni trećinu puta! Poslije par sati hoda ugledao sam “grad”. U gradu nikoga ne poznajem.

Da bi ih upoznao sa sobom, prvi put sam bilježio biografske podatke: Josip Pupačić, rođen 19. rujna 1928. god. na Sli-menu. Nisam im se baš svidio. Činilo mi se da sam izdvojen iz života. Učio sam i polagao kao privatista I. razred gimnazije u Bolu na Braču.

Iz okolice se selilo staro i malo negdje daleko, u Slavoniju. Bježalo se od gladi. I ja sam otputovao, da bi se prehranio i produžio školu. Živio sam sâm u jednom slavonskom selu, Vrpolju, otkuda sam vlakom putovao u Brod u školu. Godina dana koje se s najmanje radosti, s gorčinom, sjećam. Sukobi i

tučnjave. Glad i zima. Prezir. Sažaljenje. Uvrijeđen i udaren od školskog kolege, dobacio sam mu da je ustaša. Zaprijetio mi se optužbom. U staničnoj gužvi, gdje je bilo na stotine Nijemaca i ustaša, neopazice hvatam ispuštenu puščanu municiju i predajem je sedmoškolcu, koji je kasnije uhapšen. S kućom sam izgubio vezu. Pošta nije stizala. Poslije dvomjesečnog putovanja dolazi jedan mještanin. Kaže, na Slimenu borbe. Ustaše su tukle starce i djevojke; među njima mog oca i sestru. Deset seljana umrlo od gladi. Onda šutnja. Glas o četničkom pokolju u Gatima. Pa opet šutnja. Uspostavljene su neke veze. Odlučim da putujem. Sprečavaju me, plaše. Odlazim. Bježim. Bosim nogama kroz Bosnu. U Metkoviću nalazim znanca. Vođe me na spavanje. Ali gazdarica ne da u krevet, jer su mi noge crne. Trudim se da ih izbijelim. Talijani ne dozvoljavaju ukrcavanje na brod. Guraju nas kundacima. *Victoria!* Talijanske zastave.

Ipak u Omišu. Blokirano, nema izlaza. Gore su partizani. Đak sam. Nemam od čega živjeti. Ne poznam nikoga. Dozvolava s prijetnjom. Pijesak mi stvara prišteve. Sestra me ne prepoznaje. Mama u vinogradu čupa travu, i moj joj glas kaže tko sam. Kažu: Sloboda. Malo, i krah Italije. Sloboda!

Smještamo ranjenike. Držimo konferencije. Živimo punim životom. Tako par mjeseci. Nijemci! Štuke nas raspršile. Umiru. Pale vatre i umiru. Njih mnogo, koje sam tih dana susreo. Nijemci su u mjestu. Svuda su. Ustaše. Šutnja. Šutnja, a zatim... Pogromi. Odrasliji spavaju u polju, u šumi. Skrivaju se i dovlače kućama. U selu su dva reda i dva tabora. Jedan predstavlja vojska. Drugi svi seljaci. Ilegalni sastanci. "Udarne grupe". Ne krste me konspirativnim imenom, vele mali sam, a ima ih dosta. Konspirativno ime da imam! Izmišljam ga sam, i nikome o tome ne govorim. (Stid me.) Skrivamo bombe i puške. Šaljemo ih "u brdo". ("Za sebe" sam uzidao u zid kojih sto metara daleko od njemačkog logora jednu pušku, koja je sva zardala.) Pištolj u kratkim hlačama putuje bratu kroz njemački garnizon. Učim oko kuće. Knjige i u njima leci. Pružam ih prijatelju Poljaku u njemačkoj uniformi. Od njega doznajemo kako su završile obitelji koje su odvedene u noć. Strepnja.

Što će učiniti pri povlačenju? Topovske paljbe sa Brača. Jensen. Smeđe boje prekrivaju brdo. Teško se raspoznaju engleske uniforme. Znamo za klance i vidimo. Prebacuju se. Nijemci gledaju dalekozorima. Broje. Pravimo se nevješti. Pišemo parole. Nijemci se prave nevješti. Pakuju. Jedna ih noć progutala. 1944. – Sloboda. Konferencija Slobode. Iza završetka ustavljaju nas nekolicinu. U redu: mi smo Skojevci. Zadužujemo se. Meni ne daju dužnost. Split je slobodan: Ja odlazim.

U školi je drukčije. Katkad radimo. Sastanci. Sastanci. Ponešto i učimo. Nisam loš đak, a ni loš skojevac. Kažu, dobro je. Nezadovoljan sam. Privlače me knjige, ali ih nemam kad čitati. Puno sastanaka. Hvale me. Ali ja sam loš skojevac. Mislio sam to sâm, jer nisam znao da puno govorim. Primamo nove članove. Oni postaju članovi Partije kroz godinu-dvije. Meni je to nedostiživo. A zašto mi laskaju da sam dobar? Čistimo školu od kolebljivaca i neprijatelja. Slažem se, kad je potrebno, ali ne istupam onako kao drugi. Tražim katkada razloge. Ne volim nemotivirane napade. Znao sam da su i oni potrebni i žao mi je bilo što ne mogu uvijek da potvrdujem. Okrivljavao sam se. Imao sam osjećaj manje vrijednosti. Bio sam potišten i povučen. A dobijao sam pohvale i nikad nisam kažnjavao. Malo sam učio, a malo čitao. Mislio sam da moram svladati marksizam, pa sam se bojao da kome priznam da pišem pjesme. Nikad to nitko nije saznao dok nisam došao u Zagreb. Na satovima hrvatskog jezika diskutiramo o sociologiji. Profesor nas uvodi i u filozofiju. Spominje i Hegela. Značenje njegove dijalektike za razvoj Karla Marxa. Sekretar skojevske grupe to negira. U diskusiji sam se s njim sukobljavao. Osjećam se krivim jer rušim autoritet rukovodioca. Javno sam i pred profesorom Krešićem rekao da se ne slažem sa Zogovićevim člankom. “Primjer kako ne treba...”. Mislio sam da je to u redu, što govorim. Nitko me ne prekorava. Samo se počinju rezervirati držati prema meni. Želio sam otići. Matura je bila 1948. godine. Odlazim na Novi Beograd. Tamo sam dospio pri Glavni štab. Radio sam koliko sam više mogao. Spavao sam svega tri sata noću. Imao sam zaduženje. Bio sam u omladinskoj miliciji. Na sastancima su me isticali za ugled (sve isto kao prije u

gimnaziji). Uvjeravao sam ih, ne iz skromnosti, da pretjeruju. Vjerovao sam da nikad čovjek ne može biti onoliko dobar koliko bi trebao. Bio sam suviše iskren. Na jednom sastanku komandant logora pri Glavnom štabu govorio je o tome kako “mi Srbi” gradimo Beograd, kako smo sagradili pruge, itd. Ja sam bio slobodan da ga ispravim, i primijetio sam da nas na sastanku ima i drugih, više od polovine Hrvata, pa Slovenaca, Mađara, Bugara... Mislio sam da se on samo krivo izrazio, da je htio reći “Jugoslaveni”. Tako sam mu i rekao. Nije mi ništa odgovorio. Bila mi je dužnost da pozdravljam svakog pretpostavljenog. Pozdravljao sam i njega. Nije mi otpozdravljao. Prestao sam pozdravljati. I zato sam kritikovan. Pri kraju boravka u Beogradu razbolio sam se. Desetak dana ležao sam u zemunskoj bolnici. U to vrijeme dodjeljivane su udarničke značke. Bio sam prvi od predloženih. Svi su me predlagali. Samo je komandant logora zaključio s “ne”, jer da sam u bolnici. Doktor su me uputili kući. Morao sam živjeti o dijete. No oni me iz logora prije brigade nisu htjeli pustiti. Iz toga nisam izvodio nikakve opće zaključke. Bio sam uvjeren, kao što sam i danas, da pojedini ljudi i pojedini postupci ne mogu okaljati cjelinu, društvo, zajednicu, Partiju. Zato sam bio uvrijeđen kad mi je jedan Bugar, član Partije, povodom tog slučaja izrazio žaljenje. Održavao se toga ljeta Kongres Partije. I meni se činilo da je taj čovjek, kao Bugar, tendenciozno prišao k meni. Rekao sam mu da se ne smije na to gledati kao na opću pojavu, da bi i u Bugarskoj bilo bolje da je kao kod nas. Ušutio je. Možda nije ništa loše mislio, i možda sam ga i uvrijedio. Dolazak na fakultet za mene je značio novi život. Mislio sam, učit ću. Radit ću koliko je potrebno. I sve će biti dobro. Donosim dobre karakteristike. Predložen sam u Partiju. Fuzija SKOJ-a i Narodne omladine. Zadovoljan sam. Primam zadatke i onako kako mogu izvršavam ih. Postajem kandidat Partije. Bilo je normalno što sam očekivao da kandidatski staž neće trajati dugo. Otkad sam već skojevac! Ali sve se počinje iznova okretati po starome. Bilo je čitavih mjeseci da od zaduženja nisam mogao ni na predavanja ići. Ponekad sastanci od 7 do 24 h. Želio sam čitati. Želio sam učiti. Želio sam pisati. Nikakve razgovore, nikakve

diskusije nisam mogao voditi a da mi se iza leđa ne dovuče jedan rukovodilac (čije ime mogu i navesti, ako je potrebno) ili netko poslan od njega da pita o čemu se to govori. U proljeće sam upozoren od nastavnika tjelesnog vježbanja, koje je bilo obavezno, da ne dolazim na satove dok se moje zdravstveno stanje ne popravi. Liječnici su na pregledu pronašli sjene na plućima i slali me na daljni specijalistički pregled. Međutim ja sam trebao ići na Autoput za predavača. Zamolio sam gore navedenog sekretara, dok ne doznam kako je moje zdravstveno stanje, da pošalje nekoga drugoga. To je za njega bilo izmotavanje, linija manjeg otpora i sl. I ja sam u zebnji za život otputovao. Svakodnevno po slavonskim močvarama i po kiši prelazio sam desetak km. Nastojao sam da što bolje obavim svoje dužnosti. Mislim da su to potvrdile i moje karakteristike.

Ne volim puno nabrajati, a dogodilo se da sam to ovdje učinio. Moja se izlaganja meni čine previše opširna i samoo-brambena. Možda su i pretenciozna – ako sam takav. Ne čini mi se potrebnim dalje navoditi pojedinosti. Ali jednu od njih hoću da bi se pred nekim ljudima i optužio. Nisam podnosio naređenja kruto prenijeta od nekih kolegica i sekretarica grupe. Uvijek je prenosila direktive s prijeljnom “moraš”. A ja to nisam znao prešutjeti. Odgovarao sam da ništa ne radim zato što moram. Često sam trebao negdje ići a da nisam znao zašto, jer se ljudima sviđalo da igraju ulogu vladara. To nikad nikome neću dozvoliti. Bio sam tvrdoglav. I ostao sam. Tako sam jednoj kolegici koja mi je davala “lekcije” iz marksizma ustvrdio da je komunizam, onaj idealni, u dalekoj budućnosti, koja se nalazi u neizmjernosti. Socijalizam je dosada najsavršenije društveno uređenje, ali je on tek početak procesa ka potpunom izjednačavanju svih ljudi, do kojeg vjerojatno neće nikada doći. Sazvan je sastanak. Ja sam izložio svoj stav. Nisu me zbog toga napadali, već zahtijevali da više čitam i proučavam marksističku literaturu. Uvjeren sam da sam više do onda pročitao od svih žena, koje su sačinjavale većinu u partijskoj ćeliji. Moje se stanje kandidata nije popravljalo, iako mi nitko nikada nije dao konkretan prigovor. Teško je bilo. Moje godine su prolazile, a ja se nisam mogao posvetiti onome radi

čega sam imao snage odupirati se riječima onih kojima bi valjalo povlađivati. Događalo se to u nizu diskusija.

Prošle su čitave dvije godine, a ja sam, nepropisno, ostao kandidat. Trebalo me primiti u Partiju, ili isključiti iz kandidata. Na sastanak su došli predstavnici Sveučilišnog komiteta, a mislim da je bio i netko iz CK Omladine. Diskusija o meni. Slabo sam “napredovao”. Ne odnosim se dobro prema rukovodiocima. Nisam dovoljno revolucionaran. I slične, samo sitnije primjedbe. Analiziram čitav rad od svog dolaska na fakultet. Postupke rukovodstva prema kandidatima (ne samo prema meni). Brigu da se oni “razvijaju”. Tražim konkretne svoje greške i primjere kad sam na njih upozoren. Nikad nisam učinio nešto za ozbiljniju kritiku, priznaju. Zaključak, prvo predstavnika Sveučilišnog komiteta, zatim nekih drugova iz organizacije, i na koncu mog neposrednog rukovodstva – zaključak sviju: ja imam pravo, oni su krivi. Primaju me u Partiju. Ne mogu više, ljudi. Ne mogu. Dvije godine sam kandidat; četiri godine skojevac prije toga. Radio sam koliko sam mogao, držao se onakvim kakav sam, i bio sam uvijek u biti loše viđen. Nisam bio dobar kandidat, a učio sam sve. Član Partije treba biti mnogo ozbiljniji, bolji, jači nego je kandidat. Želio bih biti samo dobar član i dobar čovjek. Ostajem i dalje kakav sam bio. Ali ne mogu pristati da postanem predmetom raspravljanja na sastancima. Može se voljeti Partija i može se raditi za nju a da se ne bude njen član. Bolje biti dobar i vrijedan građanin nego loš član Partije. Nisam mogao pristati. Ni danas u onakvoj sredini ne bih mogao. Ostao sam što sam i bio. Posvećujem se više knjizi. Radim koliko mogu. Ne mijenjam političke stavove. Sretan sam što sam sin ove zemlje. Bit će dobro.

“Mosorska vila”, I, br. 2, str. 35–39; Omiš, 1. II. 1991.